

Saunatonttu – saunan haltija

PEKKA TOMMILA

Saunatonttu on lähes yhtä vanha ilmiö kuin itse saunakin. Ikää sillä on pyöreästi tuhat vuotta, kun taas Joulutontulla – joka muuten ei ole mitään sukua Saunatontulle – on vasta runsaat puolitoista vuosisataa takanapäin. Perimätiedon mukaan Saunatonttu on saunan haltija ja suojelija, joka hyvin kohdeltuna varjelee saunaa sekä tuottaa onnea ja menestystä saunan omistajalle ja käyttäjille. Jos taas Saunatonttua kohdella huonosti ja epäkunnioittavasti, saattaa löylyyn tulla tikua, sauna olla liian kuuma tai kiuas sortua taikka koko sauna palaa.

Kansanperinteen virallisen kuvauksen mukaan Saunatonttu on musta ja yksisilmäinen, asuihan hän alun perin nokisessa savusaunassa. Juuri tästä tunnetaan sanonta »musta kuin saunatonttu». Kooltaan Saunatonttu on enintään kyynärän mittainen eli vähän yli puolimetrisen käppänä, koska hänen tulee mahtua lymyilemään kiukaan ravis- eli seinän ja uunin välisessä raossa. Tonttu on lisäksi yllättävän litteä, nenä sivuille levenevä ja jalkaterätkin ulkonevat ravin kapean olintilan vuoksi.

Saunatonttu kuuluu sukujuuriltaan lähinnä rakennushaltijoiden perheeseen, jossa Riihitonttu on lähin sukulainen. Myös Pajatonttu ja Kotitonttu kuuluvat serkkutasoiisiin lähisukulaisiin. Saunatonttu ei siis kuulu maahisiin, maanväkeen eikä etiäisiin. Niin ikään nuorehko Joulutonttu ei ole Saunatontulle mitään sukua. Väärinkäsitysten välttämiseksi on tässä vielä todettava, että tonttu-nimityksestään huolimatta Saunatonttu ei halua olla missään tekemisissä »tonttulin» kanssa, ei varsinkaan saunassa!

Saunatontun ensisijaisena tehtävänä on – toimiessaan saunan suojelijana – vahtia kiukaan tulen palamista hyvin ja tasaisesti siten, että löyly on pehmeää, virkistävää ja muutenkin terveellistä. Mutta aivan yhtä tärkeää on Saunatontun vahtia kylpijööiden käytöstä ja saunatapoja. Sopimatonta ja epäkunnioittavaa on meluisa ja häiritsevä käytös, kovalla äänellä puhuminen ja varsinkin kiroilu. Niin ikään saunassa piereskely on erityisen anteeksiantamatonta. Saunatontun saa suutuksiin myös kylpemällä liian myöhään eli auringonlaskun jälkeen tai esiintymällä saunassa juopuneena. Saunatontun saa karkotetuksi helposti yövyt-

tämällä juopumuksesta sammuneita vieraita saunassa. Alun perin saunassa on käyttäytytty niin hillitysti ja hiljaisesti, että se on myöhemmin keskiajalla kelvannut malliksi myös kirkossa käyttäytymiseen: »Kirkossa ollaan kuin saunassa.»

Saunatontun hyvä kohtelu edellyttää myös tervehtimistä ääneen aina, kun saunaan astutaan kylpypäivänä ensi kertaa. Kylpemisen ajaksi Saunatontulle voidaan syyttää kynttilä, ja kylpemisen jälkeen ehkä heitetään vielä pikkulöylyt yksinomaan Saunatontulle kiitokseksi virkistävästä kylpemisestä.

Saunatonttu ei näin vakavan tehtävänsä vuoksi ole suinkaan mikään huvinpitäjä. Perusilmeenä on vanhoina hyvinä aikoina ollut hyväntahtoinen tyytyväisyys mutta silti tietty vaativuus ja tiukkuus. Saunatontun välineitä ovat kautta aikojen olleet vihta eli vasta ja hiilikeppi. Joutuessaan kelpuuttamaan nykyajan kaupunkisaunan tilapäiseksi olinpaikakseen Saunatontun on pakko usein hätätilassa turvautua muovisiin löylykippeihin, sampoopulloihin sun muihin korvikkeisiin, koska perinteisiä välineitä ei yksinkertaisesti ole saatavilla. Näin myös Saunatontun perusilme on pitkään ollut varsin synkkä, sillä urbaanisaunan löylyn laatu ja saunan perimmäinen merkitys suomalaisessa elämänmenossa ovat valitettavan usein hämärtyneet tai suorastaan unohtuneet. Tämän vuosikymmenen kehitys ja viime aikojen saunatutkimus ovat kuitenkin tuoneet Saunatontun silmiin pienen toivonpilkahduksen siitä, että parempaan päin ollaan menossa. Onhan savusaunakulttuuri elpymässä ilahduttavan hyvää vauhtia.

Joku voi kysyä, mistä Saunatontun saa vaikkapa upouuteen saunaan? Tässä vastauksena yksi keino, jos ei malta odottaa »luonnollista lisääntymistä»: Mene pyhäaamuna kirkonmenojen aikaan perinteiseen maalaissaunaan – sellaiseen, jossa on kylvetty »oikeoppisesti» edellisenä iltana – ja kerro kiukaan vieressä seisten ääneen, että sinulla on uusi hieno sauna siellä ja siellä ja että sinne kaivataan tunnollista Saunatonttua. Jos sinun saunasi on Isolle Saunatontulle kelvollinen, hän kyllä lähettää pikkuveljensä tai serkkunsa sinne. Kun vielä muistat kohdella uutta Saunatonttuasi hyvin ja hoitaa saunaasi huolella, saunan Haltija kyllä palkitsee vaivasi – tuhansina hyvinä löylyinä ja satoina virkistävinä kylpykertoina. Saunasi elämän loppuun asti.

PEKKA TOMMILA, arkkitehti
Luoteisväylä 15 A
00200 Helsinki